

Theater van de angst

De strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika

Door Beatrice de Graaf

Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2009

412 blz., ill.

ISBN 9789085068105

€ 25,-

In een land waar terroristen bommen met de fiets naar de plaats delict vervoeren, worden aangehouden omdat ze een verkeersovertreding begaan en vervolgens worden vrijgelaten omdat het bewijs onrechtmatig is verkregen, is voor een terrorist maar weinig eer te behalen. De terughoudende en tolerante opstelling van de Nederlandse overheid ten opzichte van radicale groeperingen in de jaren zeventig van de vorige eeuw bleek voor veel extremistische jongeren een motief te zijn om hun acties te stoppen. Rode Jeugd lid Luciën van Hoesel verwoordde dit gevoel als volgt: 'Je was almaar bezig die maatschappij te bestrijden. Als die dan zo liberaal reageert, dan houdt het op'. Ook zijn echtgenote Mirjam Lucassen zag geen redenen meer om haar werk voor de Rode Jeugd voort te zetten. Ten tijde van haar laatste arrestatie werkte ze in Amsterdam, waar ze door haar werkgever als ziek werd opgegeven. Haar baas ging wel eens voor het raam staan en zei dan dat hij meende een BVD'er achter een boom te zien. 'Dat soort dingen doet afbreuk aan je hele instelling.'

Met ondersteuning van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding deed de productieve terrorisme-

historica Beatrice de Graaf, verbonden aan het Centrum voor Terrorismen en Contraterrorisme van de Campus Den Haag/Universiteit van Leiden, uitgebreid vergelijkend onderzoek naar terrorismebestrijding in de jaren zeventig. In het eerste deel van haar boek *Theater van de angst* behandelt zij het terrorisme en het contraterrorismebeleid in vier landen: Nederland (Rode Jeugd en Zuid-Molukse jongeren), toenmalig West-Duitsland (*Rote Armee Fraktion* en aanverwante groeperingen), Italië (*Brigate Rosse* en rechts-extremistische terroristen) en Amerika (*Weather Underground Organization*, *Black Panther Party* en *Symbionese Liberation Army*). Dit deel, gebaseerd op literatuur, eigen onderzoek in nationale en buitenlandse archieven en gesprekken met ex-terroristen en hun bestrijders, is helder geschreven en prettig om te lezen.

Performativiteit

In het tweede deel introduceert De Graaf een nieuwe methode om de zogenoemde *performative power* van het contraterrorismebeleid te meten. Performativiteit staat bij De Graaf voor de mate waarin de overheid politieke en publieke steun voor haar beleid weet te mobiliseren en de mate waarin zij

de beeldvorming over terrorisme weet te beïnvloeden. Bij een hoge performativiteit is een overheid in staat het beeld van een – al dan niet vermeende – terroristische dreiging en de maatregelen daartegen naar haar hand te zetten. Een voordeel hiervan is dat de overheid op deze wijze ruimte schept voor het doorvoeren van nieuwe wetgeving én hardere maatregelen om terroristen te kunnen bestrijden. Een hoge performativiteit genereert echter ook negatieve effecten. Die wegen volgens De Graaf zwaarder. Terroristen kunnen de nieuwe wetgeving en hardere maatregelen op hun beurt namelijk aangrijpen ter rechtvaardiging van het eigen gelijk. Zij gebruiken hardvochtig contraterrorismebeleid om hun eigen 'theater van angst' te creëren. Bij een lage performativiteit stelt de overheid zich terughoudend op en opereert vooral achter de schermen, waardoor de geweldsspiraal – mede doordat terugkeer in de normale maatschappij mogelijk blijft – volgens De Graaf tot stilstand komt: 'met bestuurlijke nuchterheid en terughoudendheid kan het 'theater van de angst' worden teruggebracht tot de juiste proporties', waardoor het doek voor de terroristen valt. De theorievorming is een moedige poging om het wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van contraterrorisme naar een hoger analytisch niveau te tillen, maar het zwaar aangezette jargon maakt het lezen van het tweede deel er niet aangenamer op.

De vergelijking tussen Nederland, Duitsland, Italië en de VS maakt één ding duidelijk en dat is dat het *homegrown* terrorisme in Nederland in de jaren zeventig 'kneuterig' van

opzet was. Het is niet te vergelijken met de schaal en heftigheid waarmee de andere genoemde landen hadden te kampen. Dit is wellicht ook de belangrijkste reden dat de Nederlandse overheid in sommige gevallen een deconflicterend beleid, internationaal bekend geworden onder de naam *Dutch approach*, kon voeren.

Aanpassing

De Graafs pleidooi voor een lage performativiteit is vooral gebaseerd op de omgang van de Nederlandse overheid met de Rode Jeugd (en opvolgers). Hoewel De Graaf ook de acties van de Zuid-Molukse jongeren bespreekt, blijft de reactie van de overheid daarop vrijwel buiten beschouwing wanneer zij de lage performativiteit in Nederland behandelt. Dat is opvallend. De Nederlandse overheid sloeg namelijk genadeloos hard terug toen de acties van de Zuid-Molukse jongeren uit de hand liepen. De Nederlandse overheid paste zich in haar reacties aan de verschillende gradaties van actievoeren aan. Een kneuterige actiegroep vroeg om een kneuterig antwoord, harde acties vroegen om hard ingrijpen. Door zich aan te passen bleef buitenproportioneel optreden achterwege en wist de Nederlandse overheid te voorkomen dat terroristische groeperingen grip kregen op het 'theater van de angst'. Daarmee komen we bij de belangrijkste vraag die deze studie had moeten beantwoorden, namelijk: zouden de actiegroepen in Nederland geradicaliseerd zijn wanneer de overheid vanaf het begin voor een harder beleid had gekozen of zag de overheid de gebeurtenissen in het juiste perspectief en koos zij bewust voor een

'kneuterig' antiterrorismebeleid? Een eenduidig antwoord hierop geeft De Graaf helaas niet.

Desondanks biedt haar studie interessante inzichten voor huidige beleidsmakers, ook binnen de krijgsmacht. Zonder overdrijving kan worden gesteld dat het Nederlandse contraterrorismebeleid in de jaren zeventig, een combinatie van terughoudendheid en hard ingrijpen, interessante parallellen vertoont met de hedendaagse *Dutch approach* in Afghanistan. Ook daar moesten Nederlandse troepen zien

te voorkomen dat de vijand zich meester maakte van het 'theater van de angst' en zich zo verzekerde van de steun van de bevolking. In dat proces speelde eveneens het adagium dat het gebruik van excessieve middelen soms meer tegenstanders oplevert dan het elimineert een belangrijke rol. De studie van De Graaf zet de lezer aan tot reflectie. Mijn aanbeveling is daarom: doorbijten en het hele boek uitlezen.

Drs. J.T.W.H. van Woensel, NIMH